

02
/17

ReOS

Recht der Osteuropäischen Staaten

ReOS 02 / 2017

Inhaltsverzeichnis

Rethinking the concept of advancing women participation in political parties through quotas:
Ukraine's perspective

Igor Portnov

34

Die Geschichte der Verankerung des Gleichheitsgrundsatzes in der Verfassung der Ukraine

Tetiana Chekhovych

43

Friedensrichter als Mittel zur Verbesserung der Effektivität des Gerichtswesens
in der Ukraine

Olga Avtenjewa

53

**Rethinking the concept of advancing women participation in political parties through
quotas: Ukraine's perspective**

Igor Portnov

PhD,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Ukraine

“We need more consensus-builders, we need people who will listen more, who are less ego-driven and partisan.

I really believe if you had 51 percent women in Congress,
the whole dynamic would change.

Senator Kirsten Gillibrand¹

¹ Rogers, Abby, The Most Empowering Quotes From Women In Politics On Why Girls Are Awesome (A PLUS, Aug. 4, 2015), <http://aplus.com/a/female-empowerment-strong-women?no_monetization=true>.

The degree of involvement of women in political participation and access to decision-making can be considered as a key indicator of gender equality in a particular society. Gender equality in decision-making should be considered in terms of whether women hold positions allowing them to make a difference: to make decisions or influence the process of decision-making on an equal basis with men.² Gender issues have an impact on all aspects of the electoral process.

1995 Beijing Platform stresses that equality in decision-making is an integral part of the recognition of women's rights and that an equal participation of women in decision-making is not only a requirement of ordinary justice or democracy but also is a necessary condition for consideration of the interests of women.³ The Platform for Action also points out that the case of both genders participating in the decision-making process is not only fair, but also cost-effective solution, and that

² Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу (Український жіночий фонд), <<http://www.osce.org/uk/odihr/85975?download=true>> (Uchast zhinok u politytsi ta protsesi pryynyattya rishen v Ukraini. Stratehiyi vplyvu (Ukrayinskyu zhinochyu fond), <<http://www.osce.org/uk/odihr/85975?download=true>>) [The participation of women in politics and decision-making in Ukraine].

³ Пекін +15 і Україна: Міжнародні зобов'язання і практики впровадження / упорядниця О.Сулова – Київ: СПД Москаленко О.М., 2010 (Pekin +15 i Ukrayina: Mizhnarodni zobov'yazannya i praktyky vprovadzhennya / uporyadnytsya O.Suslova – Kyiv: SPD Moskalenko O.M., 2010) [Beijing +15 and Ukraine: International commitments and implementation practices].

the lack of women in politics leads to the fact that their interests are likely not to be counted. Women's representation and participation in decision-making at all levels are essential in achieving the goals of equality, development and peace.

Is there a problem at all with women in politics...in the second decade of the 21st century...?

Surprisingly, women in politics face numerous barriers to their advancement, including cultural biases, financial resources, and at-home responsibilities. In recent decades, those barriers have been reduced but women are far from having political parity with men: they hold today less than a fourth of the seats in national legislatures and in some countries, few if any seats are held by women. To expand women's agency, more women are needed in public office.⁴

This is alarming, taking into account that full involvement and equal participation of women in conflict resolution and subsequent peace-building would help to achieve durable peace, which also should be noted by Ukraine in its post-conflict resolution. In general, there is an emphasis on elections in this process, which acknowledges that popularly

⁴ Social Media: Advancing Women in Politics? (WOMEN IN PARLIAMENTS GLOBAL FORUM, Oct., 2016), <http://www.womeninparliaments.org/wp-content/uploads/2016/10/WIP-Harvard-Facebook-Study_Oct2016.pdf>.

supported, legitimate institutions can be a key to lasting solutions to conflicts. Only when institutions are democratic and representative of all groups in society of women as well as men, minorities as well as majorities, the dispossessed as well as the affluent are stable peace and national prosperity likely to be achieved.⁵

What recommendations have been worked out to tackle the problem?

Among the most relevant recommendations, one should name the effort of the UN in this regard. Among the most crucial, one should mention: “in proportional systems, place women contenders high enough on the candidate lists to ensure they will be elected, including through such mechanisms as “zippered” lists, and consider voluntary quotas or targets for women candidates; in majority systems, establish voluntary targets or quotas to ensure a specified minimum number of women are put forward as candidates; provide support and resources to ensure the election of women candidates; to be sure that women are fully represented in the party leadership and policy committees; clearly identify the advancement of women and issues of special

⁵ Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women, *Women and Elections* (UN, 2015) <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/publication/WomenAndElections.pdf>>.

concern to women as priorities in their platforms”.⁶

It also requires efforts on the part of government actors, who should ensure that political party laws and other election-related legislation do not indirectly disadvantage women; consider legislation requiring political parties to adopt democratic procedures for their internal operations; consider temporary special measures requiring political parties to include a substantial proportion of women high on their candidate lists; provide incentives for political parties to promote women candidates, including resources, training and increased access to broadcast time. Providing increased airtime for women in politics between elections could also advance women’s participation by enabling voters to make informed assessments at election time of the overall performance of political parties, including their support of women who have been elected as representatives.⁷

Apropos, UN’s recommendations for political participation of women are as relevant for post-conflict countries, which primarily require determined efforts not only by women themselves, but also by Governments, the international community and civil society. Actions by political parties are particularly important. Some steps that can be taken by each of these groups are listed below.

⁶ Political Participation, (UN), <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/publication/Chapter3.htm>>.

⁷ Ibid.

A glance at social media

It is crucial to emphasize the role of media in this regard, as it also could do a lot to provide gender-sensitive coverage of elections, avoiding negative stereotypes and presenting positive images of women as leaders; provide women candidates with at least as much airtime and print space as that given to men; focus attention on issues of special concern to women in news programming; undertake voter and civic education programmes aimed specifically at women.

As the global network of female politicians with the mission to increase their number and influence across the globe, the Women in Parliaments Global Forum ('WIP') tried to answer this question in its 2015 study, "The Female Political Career".⁸ Not surprisingly, the representation of women leaders in traditional media was highlighted as one of the obstacles to gender parity.⁹ The same is related to social media, which truly can be named the fruit of progress and result of highly intense development of information and communication technologies. They may even influence public opinion even more than media today. Social media have augmented rather than supplanted traditional media as a political tool. Both forms of media can con-

⁸ WOMEN IN PARLIAMENTS GLOBAL FORUM, supra note 4.

⁹ Political Participation, supra note 6.

tribute to political success, and our survey asked respondents to judge the comparative advantages of the two mediums [and social media, p. 23].

For instance, the role of such platform as Facebook, which permeates every sphere of our life today is difficult to underestimate today. However, Female lawmakers, still underrepresented globally in politics, have utilized Facebook to break down traditional gender barriers. Regardless of their age, whether their party was in power or not, and many other factors, the overwhelming majority of these lawmakers considered Facebook as a key tool to connect directly with people, allowing for a dialogue that is efficient, frequent and unfiltered.¹⁰

What about good old quotas?

One of the options to practically approach the issue of attracting women in politics is to implement gender quotas in legislation. By definition, quota as a compensatory measure aims at overcoming obstacles to the entry of women in the power system is a "form of political rapidity in solving pressing social and humanitarian issues in respect of state and social status of men and women".¹¹

¹⁰ WOMEN IN PARLIAMENTS GLOBAL FORUM, supra note 4, p. 6.

¹¹ Мельник Т. М. Гендер у політиці / Основи теорії гендера: навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 248 (Melnyk T.M. Gender u politytsi / Osnovy teoriyi hendera: navchalnyy

One should also mention that according to the wide-range study of the London School of Economics and Political Science, gender quotas should be mandatory for senior positions across the private and public sectors in Britain to boost the number of women in high-powered positions.¹² Among its key proposals, the authors of the study recommend that “each political party should adopt quotas to boost the number of female MPs [Members of the Parliament] and ensure more balanced representation in decision-making. Parliament should pass legislation establishing a maximum limit on the proportion of MPs of either sex allowed to stand for general election, the study finds, beginning with a maximum of 70% of male candidates in each political party in the first general election following the legislation, reduced to 60% in the following election”.¹³

Gender-sensitive politics and equal access of women and men in decision-making at the state level ensures a uniform representation of different social groups. Therefore, when it comes to Ukraine, gender quotas have been turned to as a tool to attract women into

posibnyk. – K.: «K.I.S.», 2004. – S. 248) [Melnyk, Gender in Politica].

¹² Gentleman, Amelia, LSE study calls for gender quotas to place women in positions of power (The Guardian, Oct. 12, 2015), <<https://www.theguardian.com/uk-news/2015/oct/13/lse-study-gender-quotas-positions-power-women>>.

¹³ Gender Institute, Gender, Inequality and Power Commission (LSE, Feb. 2, 2017), <<http://www.lse.ac.uk/genderInstitute/research/commission/home.aspx>>.

politics. However, breaking the status quo in Ukrainian politics turned out to be not as easy, although “belated” integration of women in politics by introducing gender quotas party received considerable attention in the public discourse on the eve of local elections of 2015.¹⁴

In 2015, the 30 percent gender quota was fixed in respective legislation and extended to the level of local elections. In particular, the Law of Ukraine “On Local Elections” adopted on July 14, 2015 in the Art. 4 “Equal Suffrage” enshrined as follows: “... All candidates have equal rights and opportunities to participate in the electoral process of the relevant local elections. The representation of individuals of the same gender in the electoral lists of candidates for deputies of local councils in multi-member districts must be at least 30 percent of candidates in the electoral list”.¹⁵ Local elections of October 25, 2015 were the first elections in Ukraine to

¹⁴ Троян І. Гендерні квоти проти статус-кво: доступ жінок до політики (Журнал соціальної політики «Спільне»), <<http://commons.com.ua/ru/genderni-kvoti-proti-statusu-kvo-dostup-zhinok-do-politiki/>> (Trojan I. Henderni kvoty proty statusu-kvo: dostup zhinok do polityky (Zhurnal sotsialnoyi polityky «Spilne»), <<http://commons.com.ua/ru/genderni-kvoti-proti-statusu-kvo-dostup-zhinok-do-politiki/>>) [Trojan I. Gender quotas against the status quo, women’s access to politics].

¹⁵ Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>> (Zakon Ukrainy «Pro mistsevi vybory» vid 14.07.2015 № 595-VIII, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>>) [The Law of Ukraine “On Local Elections”].

be held with adhering to gender quotas in electoral legislation.

What are the prerequisites for such legislation amendments? According to the 2014 report on global gender gap, Ukraine ranked 56 among 142 with the largest gender gap of inequality in such areas as economics, education, health and politics.¹⁶ The most striking gender inequality was observed exactly in politics – 105th place in the world. The figure is surprising taking into account that Ukrainian women are well-educated and economically active. This data is supplemented by other: Ukrainian women have no proper representation and influence in the government - Ukraine is ranked 82nd in the number of female officials in the government. The gender inequality review of 2015,¹⁷ reflecting aspects of human development such as reproductive health, economic status and empowerment of women compared with men, ranks Ukraine 83d out of 150 countries. This index helps to identify those areas that require political intervention, and such low figures should encourage Ukraine to overcome existing gender inequalities.¹⁸ These data is especially puzzling if to find out that Afghanistan

has a larger percentage of women in its national legislative body than, for example, the United States does. According to the 2015 analysis from the World Bank, 19.4 percent of American members of Congress were female compared to 28 percent of Afghanistan's national legislators. A 2015 report from the Pew Research Centre demonstrates that the U.S. ranked 83rd of 137 countries for its share of women holding office in a national legislature in 2014.¹⁹

Turning to practical application of gender quota in Ukraine, one should mention that they were lifted for candidates in local elections as one of the requirements. Analyzing the results of recent local elections, one should turn to the results of a survey, which showed that Ukrainian political parties assessed the adopted gender quotas rather positively giving respect for the pro-European policy and values and declaring equal rights and opportunities for women and men. One should stress on the fact that all parties interviewed spoke favourably about gender policy in general and noted on certain aspects of the integration of women into their party structures, in particular.²⁰ As a result, there is a

¹⁶ Global Gender Gap Report 2014, Ukraine, <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/economies/#economy=UKR>>.

¹⁷ Gender Inequality Index, Human Development Reports (United Nations Development Programme), <<http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>>.

¹⁸ Human Development Reports (United Nations Development Programme, 2015), <<http://hdr.undp.org/en>>.

¹⁹ O'Brien, Diana Z.; Rickne, Johanna. "Gender Quotas and Women's Political Leadership," *American Political Science Review*, 2016, Vol. 110.

²⁰ Марценюк Т. Чи спрацює гендерна квота на місцевих виборах 2015 року? (Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015), p. 16, <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6460>> (Martsenyuk T. Chy spratsyuye henderna kvota na mistsevykh vyborakh 2015 roku? (Mizhnarodnyy tsentr perspektyvnykh doslidzhen, 2015), p. 16,

declared commitment to the 30 percent gender quota in local elections. However, another question is whether this declaration was implemented and whether one could speak about actual compliance with quotas. In fact, none of the surveyed parties did not provide precise data on the gender composition of the party at various levels, obviously to avoid elaborating on the problem of vertical gender segregation, which is visible even from party sites (e.g. there are few women among party leaders and women in the rank of governing structures of the parties).²¹

Interestingly, the Central Election Committee of Ukraine notes that among 86 lists led by women in 5 cases, one and the same female candidate listed the party headed to the city and regional councils.²² In 15 cases, female leader of the list was both nominated by the party for mayor of the city, or the regional centre. In two cases, a female candidate was once the leader in the list of the regional council, the leader of the list in the city council, and nominated for mayor of the

<<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6460>> [Martsenyuk T. Will gender quota work in local elections of 2015].

²¹ Ibid.

²² КВУ: для виконання квоти «по суті» необхідні передумови – допуск жінок до керівних посад в партіях та висування лідерами списків / Комітет виборців України, 30.11.2015. – 3 с. (KVU: dlya vykonannya kvoty «po suti» neobkhdni peredumovy – dopusk zhinok do kerivnykh posad v partiyakh ta vysuvannya lideramy spyskiv / Komitet vybortsiv Ukrainy, 30.11.2015. – 3 s.) [Committee of voters of Ukraine on election of women with quotas in Ukraine].

party (Svetlana Fabrikant of party “Revival” and Elena Alekseenko of party “Patriot” ran for Odessa oblast and the city of Odessa). It has been suggested that the simultaneous nomination of candidates from the party as the leader of the two lists or list as a leader and candidate for mayor, shows, on the one hand, the significant support from the party and simultaneously increases the chances of nominating candidates to be elected. On the other hand, this indicates that the level of political parties which nominate women as leaders is actually even lower.

The active participation of women in intra party activities could promote their broader representation in the local councils. Although that requirement of representation of women in legislative councils has been duly fixed on paper, yet practical implementation of this requirement has not been brilliant. Thus, the Committee of Voters of Ukraine stressed that the formal implementation of quotas in the registration of lists of candidates is not enough to ensure equal opportunities for women to participate in political life.²³ The Central Election Committee of Ukraine urges political parties to be more open to the participation of women in the governing bodies of the party at the central level and in local

²³ Гендерні квоти. Участь жінок у виборах, <<http://www.prostir.ua/?news=genderni-kvoty-uchast-zhinok-u-vyborah>> (Genderni kvoty. Uchast zhinok u vyborakh, <<http://www.prostir.ua/?news=genderni-kvoty-uchast-zhinok-u-vyborah>>) [Gender quotas. Participation of women in elections].

communities. It is suggested that implementation of sanctions for failure to comply with quotas should be considered as additional incentives.

Do quotas work?

In 2016, the American Political Science Review published a specific study on this issue – “Gender Quotas and Women’s Political Leadership.” The authors examined 15 years of data on local leadership appointments in Sweden’s largest political party and focused on political leadership before and after the Swedish Social Democratic Party imposed a gender quota on 290 municipal branches of the party in 1994.

The study’s key findings include:

- “Having a gender quota helped women to obtain party leadership positions. The quota “both immediately and permanently improved women’s access to leadership positions in municipalities where fewer women had previously held elected office.

- Having a quota did not seem to influence women’s chances of maintaining a leadership post once they acquired it.

- Having a gender quota strengthened the pool of qualified women eligible for party leadership roles. More qualified, better educated women entered politics after the quota was implemented relatively to the number of qualified men.

- The quota did not increase the diversity of women in leadership roles with respect to age, education or income. Overall, the generational, educational and income levels of women in power remained unchanged before and after the quota.”²⁴

Conclusion

Thus, quotas, as one of the most popular method to enhance women participation in political decision-making, are likely to facilitate the promotion of women, which can in turn have tremendous symbolic and practical consequences as by improving access of female politicians to leadership positions, quotas likely have knock-on effects related to the selection of political candidates and the appointment of ministers. In general, the active participation of women in politics is perceived as positive, which have particularly positive effects for post conflict societies.

As for Ukraine, the 2015 election is a defining moment for the increase of the electoral representation of women, and consideration of a wide range of issues, including the representation of women in electoral management bodies, party procedures and running of the election campaign, voter education, the obstacles in the course of voting and the conditions of financing election campaigns. Though the effects of implementing the quotas in Ukrainian legislation are still to be as-

²⁴ O’Brien, *supra* note 19.

sessed in the perspective because it is too early to estimate, Ukraine still needs to learn from the experience of other states and continue raising awareness of positive role of women in politics and general decision-making should still take place. Besides, the role of women could be particularly positive in the post-conflict resolution in Ukraine.

Die Geschichte der Verankerung des Gleichheitsgrundsatzes in der Verfassung der Ukraine*Tetiana Chekhovych**Dozentin am Lehrstuhl für Verfassungsrecht**Kiewer Nationale Universität Taras Schewtschenko,**Ukraine*

In diesem Beitrag wird die Genese der Verankerung des Gleichheitsgrundsatzes im ukrainischen Verfassungsrecht als Voraussetzung für die Entwicklung von demokratischen Grundlagen der ukrainischen Gesellschaft untersucht. Der Gleichheitsgrundsatz war in der Geschichte der Menschheit durchgängig ein zentrales Thema für Philosophen, Denker und Juristen, die in ihren Arbeiten versuchten, die ideale Gesellschaft zu entwerfen, die auf den Grundsätzen der Gleichheit, Freiheit und sozialen Gerechtigkeit beruht. Im Beitrag wird dargelegt, dass jede Etappe der gesellschaftlichen Entwicklung ihr spezifisches Verständnis der Gleichheit der Menschen aufweist. Das Auftauchen des Gleichheitsgrundsatzes im ukrainischen Verfassungsrecht steht in direktem Zusammenhang mit der Idee des Konstitutionalismus in der Zeit der nationalen Wiederbelebung und begann schon im XVII. Jhd. das nationale Rechtsdenken entsprechend zu formen und den Grundsatz in ihm zu verankern.

Im Beitrag werden die Entwürfe für Verfassungen aus verschiedenen Epochen auf die Sicht deren Verfasser zum Gleichheitsgrundsatzes untersucht. Dabei zeigt sich, dass die ukrainischen Wissenschaftler in ihren Arbeiten sehr nachdrücklich die Auffassung vertreten, dass die Verankerung und Garantie der Gleichheit als grundlegendes Prinzip für das Funktionieren eines demokratischen Staates und einer bürgerlichen Gesellschaft unerlässlich sind.

Die Verfasserin hebt hervor, dass von Beginn des XX. Jhds. bis zur Zeit der Verkündung der Unabhängigkeit der Ukraine in den Regelungswerken mit Verfassungscharakter, die unter verschiedenen gesellschaftlichen Bedingungen geschaffen wurden, der Gleichheitsgrundsatz seine Verankerung als Grundstein einer umfassend funktionierenden Staatsstruktur und Gesellschaft fand. So ist seine Nennung auf der Ebene der Verfassung eine gewichtige Grundlage der Errichtung des demokratischen und sozialen Rechtsstaates in der Ukraine.

Zusammenfassend wird festgestellt, dass in der gegenwärtigen Phase der Staatlichkeit der Ukraine der Gleichheitssatz die zentrale staatliche Garantie für jedes Gesellschaftsmitglied ist, seine Verfassungsrechte und Freiheiten gleich wahrnehmen zu können, gleich vor dem Gesetz und Gericht zu sein, soweit keine in der Verfassung oder Gesetzgebung vorgesehenen Differenzierungskriterien greifen.

Історичні передумови закріплення принципу рівності в конституції України

Чехович Тетяна

*доцент кафедри конституційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Україна*

Постановка проблеми

На сучасному етапі державотворення в Україні відбуваються кардинальні зміни, метою яких є становлення України як демократичної, соціальної і правової держави, в якій правовий статус особи має ґрунтуватися на принципі рівності – визначальному в системі усіх принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. На сьогодні принцип рівності одержав своє закріплення у низці нормативно-правових актів, аналіз яких свідчить про те, що він є універсальним принципом права, у зв'язку з чим пронизує усі сфери суспільних відносин, що регулюються правом. У загальному розумінні названий принцип означає, що всі суб'єкти права є рівноправними учасниками суспільного спілкування у межах правового поля, і жодному з них не можуть бути надані привілеї чи щодо жодного з них не можуть бути встановлені дискримінаційні обмеження.

Проте, не зважаючи на закріплення принципу рівності на конституційному та законодавчому рівнях, проблема рівності є надзвичайно актуальною, що і не дивно, адже українське суспільство нині знаходиться на трансформаційному етапі свого розвитку, який завжди супроводжується протиріччями між його членами, у тому числі, з приводу неоднакового (нерівного) ставлення до них з боку влади. До вивчення сутності та змісту принципу рівності можна підходити з різних позицій, проте абсолютно правий Ю. М. Тодика, який стверджував, що жоден повноцінний теоретичний висновок не можна зробити без урахування історичних знань про те, як відповідне державно-правове явище виникло, розвивалось і що воно становить собою зараз¹. Таким чином, для того, щоб зрозуміти сутність конституційного принципу рівності на сучасному етапі й

¹ Тодика Ю. Н., Тодика О. Ю. Конституционное право Украины: Учеб. пособие – Х.: Райдер, 2003. – С. 180.

усвідомити його значення, передусім необхідно проаналізувати історико-правові витоки ідеї рівності, її розвиток і становлення у вітчизняній правовій думці, а також основні етапи закріплення на конституційному рівні.

Стан дослідження проблеми

Теоретичні питання принципу рівності досить широко висвітлені такими вченими, як О. Бандурка, В. Білоус, І. Бородин, І. Голосніченко, В. Грохольський, В. Гуславський, В. Єрмаков, Г. Журавльова, Р. Калюжний, В. Колісник, Т. Котарбинський, І. Полховська, Л. Худояр та ін. Проте, незважаючи на досить велику кількість досліджень, присвячених даній проблематиці, питання щодо формування передумов закріплення принципу рівності у Конституції України залишаються актуальними і мало вивченими.

Виклад основного матеріалу

Генезис принципу рівності в українському конституційному праві безпосередньо пов'язаний з розвитком ідеї конституціоналізму у період національного відродження й почав формулюватися та закріплюватися в національній правовій думці ще у XVII ст., про що свідчать гетьманські акти конституційного характеру, зокрема,

Зборівський трактат 1649 р., універсал Б. Хмельницького «На підтвердження прав шляхти пінського повіту» від 28 червня 1657 р., Гадяцький трактат 1658 р. та деякі інші акти. У Конституції Пилипа Орлика також згадувалося про рівність козаків, зокрема, у «публічних справах» (ст. 6)².

Вперше в українській правовій думці зміст та значення принципу рівності було розкрито у перших двох конституційних проектах Г. Л. Андрузького 1846-1947 рр. Зокрема, одна з одинадцяти частин другого проекту конституції мала назву «Про рівність». Андрузький Г. Л. вважав рівність основоположним принципом організації суспільно-державного життя: «Наша спільна рівність відкидає стани в деяких відношеннях, а саме: 1) і пастух, і син вельможі рівно можуть прагнути до звеличення, 2) і вельможі, і пастух рівно підлягають закону, 3) батько не передає своїх приватних прав сину і той з народження отримує тільки права загальні, приватних же може досягти сам. Отже: 1) дворянство та ніякий інший стан, що дає приватні права та переваги по народженню надавати їх не повинне. Існування ж цехів, купецтва, землеробів, військових бути не повинно. Існувати ж повинні стани:

² Андрузяк Т. Г. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). – Львів: Світ, 1998. – С. 62 – 63.

духовний, купецький, промисловий, військовий, вчений, землеробський»³.

У положеннях «Начерків» автор наголошував, що рівність є однаковим масштабом і рівною мірою права, тобто, що люди між собою є не рівними, а рівноправними. Рівність щодо інших є двоякою: «... спільна – по праву народження і приватна – по праву заслуг. За народженням кожен має право: а) свободи... б) майна с) способу життя d) захисту законів на рівні з усіма іншими. За заслугами (законними): а) отримання влади, б) почесностей, переваг на рівні з кожним, що має такі ж заслуги. Заслуги ж протизаконні піддають позбавленню і тих і інших прав. Заслуга тим важливіша, чим вона корисніша для самої держави...»⁴. Таким чином, положення конституцій Г. Л. Андрузького свідчать про те, що автор не отожднює поняття «рівність» і «рівноправність» і, веде мову саме про рівноправність.

Розвитку принципу рівності сприяло й закріплення у ст. III конституційного проекту М. П. Драгоманова «Вольный Союз» – «Вільна Спілка» принципу рівності усіх у

громадянських правах і обов'язках⁵. Дослідник не конкретизує зміст принципу рівності у проекті, втім, учений цієї проблеми торкався у багатьох своїх працях. Зокрема, у пояснювальній записці до проекту ним обґрунтовувалася ідея рівності та рівноправності українського народу з усіма іншими народами, а також ідея рівноправності усіх народів⁶. Автор вважав рівність усіх людей перед законом, без будь-якої дискримінації з огляду на віросповідання та національність, не тільки обов'язковим елементом прав людини й умовою розвитку людського суспільства, але й невід'ємним правом людини. У цьому ж аспекті мислитель розглядав рівність чоловіка та жінки та рівність представників різних рас: «У справах політичних ми бажаємо рівного права для всякої особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат усякої породи (раси)»⁷.

Багато уваги принципу рівності було приділено й у проекті Основного закону «Самостійної України» Спілки народу українського, одним з авторів якого вважається М. І. Міхновський. Зокрема, у проекті зазначається, що всі українці, як чоловіки, так і жінки є рівноправними (ст. 13). Офіційною мовою є українська, але

³ Там само. – С. 134 – 135.

⁴ Основний Закон «Самостійної України» Спілки народу українського (Проект утворений групою членів Української Народної Партії). Основи Всеукраїнської Спілки. // Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К.: Т-во «Знання» України, 1993. – С. 61, 63, 64, 65.

⁵ Андрусяк Т. Г. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). – Львів: Світ, 1998. – С. 134 – 135.

⁶ Там само. – С. 62 – 63.

⁷ Там само. – С. 63.

«всі мови вживані на Україні суть вільні» (ст. 28). Усі громадяни України мають рівні виборчі права (ст. 51, 52). Голосування є рівним і обов'язковим для кожного (ст. 54, 95)⁸. Разом з тим, у проекті, який віддзеркалював погляди націоналістично налаштованого крила УНП, були закріплені деякі обмеження щодо зайняття «офіційних» (державних) посад. У ст. 11 йшла мова про те, що обіймати такі посади можуть лише українці. У ст. 52 зазначалось, що право бути вибраним (на державні посади) належить кожному українцеві, який вміє говорити, читати й писати українською мовою. А у ст. 76 наголошувалось, що ніхто не може бути міністром, «коли він не є українцем з роду»⁹.

В основу багатьох положень конституційного проекту М. С. Грушевського також було покладено принцип рівності, зокрема, у праці «Конституційне питання і українство в Росії» мислитель обґрунтовує необхідність закріплення у конституції: рівності та рівноправності усіх народів російської імперії; рівного виборчого права, як на обласному, так і на загальнодержавному рівнях; рівних прав усіх національностей

⁸ Основний Закон «Самостійної України» Спілки народу українського (Проект утворений групою членів Української Народної Партії). Основи Всеукраїнської Спілки. // Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К.: Т-во «Знання» України, 1993. – С. 64.

⁹ Там само. – С. 63, 64.

щодо розвитку мови, культури, економіки та самоуправління; рівних політичних прав, у тому числі і для жінок¹⁰. Учений зазначає: «До останнього часу не виявленою точкою лишалося, чи жінки також мають мати право активного і пасивного вибору (вибирати й бути вибраними). Тепер більшість прихилиється за сим правом. Розуміється на тім не повинно бути навіть спору й мови. Голосючи рівне і загальне право голосування, ніяк не можна виключати з сього права жінок»¹¹.

Отже, можна зробити висновок, що до початку ХХ ст. принцип рівності розглядався мислителями під кутом зору соціально-історичних реалій і закріплювався у конституційних проектах переважно як один із засобів досягнення справедливості. З одного боку, він передбачав наділення усіх без винятку дієздатних громадян правом користуватись однаковими юридичними можливостями, а з іншого, – виконував протилежне завдання, закріплюючи певну соціальну нерівність, продиктовану справедливим розподілом соціальних благ.

Зміст принципу рівності у цей період включав такі поняття, як: рівні права українського народу з іншими

¹⁰ Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії // Український парламентаризм: історія і сучасність. Хроніка–2000. – Вип. 23–24. – 1998. – С. 219.

¹¹ Там само. – С. 219-229.

народами Російської імперії; відсутність дискримінації незалежно від політичних, релігійних та інших переконань, раси і етнічної приналежності, соціального походження, місця проживання, мовних та інших ознак, станової належності і майнового стану; рівні права на зайняття державних посад та посад в органах самоврядування; рівні правові статуси представників окремих станів; рівність перед судом і законом; рівне виборче право; гендерна рівність; рівні права на освіту та книгодрукування тощо.

Наступним періодом, у межах якого відбувалося становлення, розвиток та закріплення на конституційному рівні принципу рівності, на нашу думку, є період з початку ХХ ст. й до часів незалежності України.

Принцип рівності набув свого сучасного виразу вже у Конституції УНР 1918 р. та в Основному державному законі УНР 1920 р. У цих актах проголошувались рівноправність громадян, їх рівність перед законом, заперечення привілеїв, рівний доступ до урядових посад та рівність прав чоловіка і жінки¹². Наприклад, у ст. 12 Конституції УНР 1918 р. закріплювалось таке: «Громадяни в УНР рівні у своїх громадянських і політичних правах. Уродження, віра, національність, освіта,

¹² Сборник нормативных актов по советскому государственному праву / Отв. ред. А. И. Лукьянов. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 79, 97.

майно, оподаткування не дають ніяких привілеїв у них. Ніякі титули в актах і діловодстві УНР вживатися не можуть». У ст. 65 йшлося про рівність усіх перед судом: «Суд для всіх громадян Республіки один і цей самий, не виключаючи і членів Всенародних Зборів та членів Ради Народних Міністрів»¹³. У 15 Артикулі Основного державного закону УНР закріплювалась рівність усіх перед законом незалежно від віри, народності та походження; скасовувались усі родові, станові, шляхоцькі привілеї та всі родові й особисті шляхоцькі титули; рівність прав жінки нарівні з чоловіком¹⁴.

У Відозві Української Національної Ради від 01 листопада 1918 р. (ЗНР) також проголошувався принцип рівноправ'я: «Всім горожанам української держави без різниці народності і віросповідання заporučається горожанську, національну і віросповідну рівноправність»¹⁵.

У ст. 24 Законів про тимчасовий Державний устрій України 1918 р. Гетьмана П. Скоропадського зазначалося: «Сила закону обов'язкова для всіх українських підданих і чужинців, в

¹³ Там само. – С. 83.

¹⁴ Там само. – С. 97.

¹⁵ Антологія української юридичної думки: в 6-ти т. / Голова ред. кол. Ю. С. Шемшученко. Т. 4: Конституційне (державне) право. – К.: Юрид. кн., 2003. – 600 с.

українській державі перебуваючих»¹⁶, тобто закріплювалась рівність усіх перед законом.

Становлення на території сучасної України УНР дещо змістило акценти з людино-центристських пріоритетів до примату інтересів держави, партії, необхідності розбудови соціалістичної республіки. Незважаючи на формальне закріплення ідей правової рівності, реального їх правозастосування не було.

За часів СРСР в Україні було прийнято чотири Конституції: 1919 р., 1929 р., 1937 р. та 1978 р, в яких принцип рівності також знайшов конституційне закріплення. Зокрема, ст. 32 Конституції УСРР 1919 р. встановлювалося: «УСРР, визнаючи рівні права за працюючими, незалежно від раси і національності, оголошує суперечним основним законам Республіки встановлення або припущення яких-небудь привілеїв»¹⁷. Формулювання принципу рівності у Конституції УСРР 1929 р. було майже тотожним: «Українська соціалістична радянська республіка, визнаючи, що права громадян не залежать від расової і національної належності, проголошує цілком несполучним з основними законами Республіки будь-який

утиск національних меншостей або обмеження рівноправності»¹⁸.

Найбільш ґрунтовно принцип рівності був закріплений у Конституціях УРСР 1937 р. і 1978 р. Так, відповідно до ст. 121 Конституції УРСР 1937 р. жінкам надавались рівні права з чоловіками в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя. Можливість здійснення цих прав жінок забезпечувалася наданням рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною матері і дитини, наданням жінці під час вагітності відпусток зі збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків. А у ст. 122 Конституції УРСР 1937 р. була закріплена рівноправність громадян УРСР незалежно від національності і раси.

Глава 5 Основного Закону УРСР 1978 р. була присвячена рівноправності громадян, зокрема, у ст. 34 проголошувалося, що громадяни УРСР різних рас і національностей мають рівні права. Стаття 32 Конституції закріплювала рівність громадян перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови та інших обставин; а стаття 34 – рівноправність жінки і чоловіка.

¹⁶ Сборник нормативных актов по советскому государственному праву / Отв. ред. А. И. Лукьянов. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 89.

¹⁷ Боднар С. Б. Поняття рівності у філософії права // Пробл. філософії права. – 2005. – Т. 3. – № 1 – 2. – С. 311–317.

¹⁸ Там само. – С. 314.

Отже, кожна із вказаних вище конституцій зафіксувала у своєму тексті принцип рівності.

Після розпаду СРСР розпочався новий етап в історії та державотворенні України. Вже у Декларації про державний суверенітет України, проголошеній 16 липня 1990 р., було закріплено принцип рівності усіх громадян перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності та інших обставин. На думку Ю. М. Тодики, Декларація про державний суверенітет відіграла значну роль у становленні в Україні конституційного ладу на демократичних засадах, заклала цінності, які стали базовими для Конституції України 1996 р., конституційного законодавства, визначила вектор розвитку державно-правових процесів¹⁹. Проголошення ж прав і свобод людини має сенс лише у тому разі, якщо держава гарантує рівність і рівноправність, тому в усіх конституціях розділи про права і свободи починаються із закріплення гарантій рівності і рівноправності.

Належне місце в Основному Законі України від 28 червня 1996 р. відведено й принципу рівності²⁰. Зокрема, у Конституції України закріплено, що «усі

люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» (частина 1 статті 21); зафіксовано, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» (частина 1 статті 24), а також передбачено рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї кожного з подружжя та рівність у правах дітей незалежно від походження (частина 1 статті 51). Рівність можливостей забезпечується, зокрема, рівним правом доступу громадян до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (частина 2 статті 38), гарантією рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності (частина 2 статті 43); передбачено рівність перед законом усіх об'єднань громадян (частина 5 статті 36), усіх суб'єктів права власності (частина 4 статті 13); рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом як однією з основних засад судочинства (пункт 2 частини 3 статті 129 Конституції України).

Зазначимо, що положення статті 24 Конституції України були предметом дослідження Конституційного Суду України, результатом чого стало Рішення від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про

¹⁹ Тодика Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. – Х.: Факт, 2000. – С. 32.

²⁰ Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. – К.: ІДП НАН України, 2001. – 400 с.

рівність сторін судового процесу)²¹, в якому Конституційний Суд України вказує, що рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7)²².

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. З цього

²¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12.04.2012 № 9-рп/2012 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>

²² Там само.

приводу важливою виглядає позиція Конституційного Суду України, який констатував, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань²³.

Зазначимо, що на відміну від конституцій радянських часів, у Конституції України принцип рівності закріплений не наприкінці її тексту, а у розділі другому «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Зазначений факт означає формування нової концепції взаємовідносин людини і української держави з пріоритетом прав особи, що відповідає міжнародно-правовим стандартам та характеризує українську державність як демократичну.

Конституційне проголошення принципу рівності особи є незаперечною

²³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12.04.2012 № 9-рп/2012 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>

вимогою існування сучасного соціуму, передумовою становлення правової державності й побудови громадянського суспільства. Та самого його закріплення навіть на найвищому, конституційному рівні недостатньо. Політичні, соціальні й економічні реалії сьогодення значною мірою унеможливають його втілення. Така ситуація породжує напруження в суспільстві, провокує конфлікти між окремими соціальними групами й прошарками населення. Необхідно створити надійний механізм забезпечення й захисту цього принципу. Це принципово, оскільки реалізація принципу рівності є не лише ідеалом справедливого суспільного устрою, а й необхідною умовою безконфліктного розвитку держави й суспільства, фундаментом стабільності тощо.

Висновки

Таким чином, можемо резюмувати, що з початку ХХ ст. й до часу проголошення незалежності України в актах конституційного характеру, які приймалися у різних суспільно-політичних умовах, принцип рівності знайшов своє закріплення як неодмінна засада повноцінного функціонування держави та суспільства. Конституція України, міжнародно-правові акти, документи, ратифіковані Україною, свідчать про

досягнення високого рівня у його розробці і декларуванні. Безумовно, закріплення на конституційному рівні принципу рівності є вагомим підґрунтям становлення України як демократичної, соціальної та правової держави.

На сучасному етапі державотворення в Україні принцип рівності можна визначити як гарантування державою кожному члену суспільства, незважаючи на будь-які його індивідуальні ознаки (за винятком обставин, передбачених Конституцією й законодавством), однакових можливостей для реалізації конституційних прав і свобод, покладення на осіб, які перебувають в однаковому правовому становищі, рівних обов'язків, а також забезпечення рівності всіх перед законом і судом.

**Friedensrichter als Mittel zur Verbesserung der Effektivität des Gerichtswesens
in der Ukraine**

Olga Avtenjewa

Doktorandin am Lehrstuhl für Gerichtsbarkeit

Juristische Fakultät

Kiewer Nationale Universität Taras Schewtschenko,

Ukraine

In diesem Beitrag wird die Notwendigkeit der Einführung des Friedensrichters im Gerichtssystem der Ukraine als Mittel zur Steigerung der Effektivität des Gerichtswesens der Ukraine untersucht. Hierzu werden zunächst die Begrifflichkeiten geklärt und die Arten der Friedensjustiz im Ausland dargestellt.

Es folgt die Begründung, weshalb die Einführung der Friedensjustiz eine erhebliche Wirkung auf das Vertrauen der Bürger in die Justiz als eine der Staatsgewalten haben kann.

In dem Beitrag werden die Zusammenhänge zwischen den dynamischen Gesetzesänderungen auf dem Gebiet des Gerichtswesens der Ukraine und den Diskussionen über neue erfolgversprechende Formen der Streitbeilegung dargestellt.

Angesichts des hohen Grades an Misstrauen der Bevölkerung gegenüber den Gerichten und deren Abhängigkeit von den anderen Staatsgewalten wird die Einführung des Friedensrichters als Bestandteil des Gerichtssystems der Ukraine vorgeschlagen.

Die Aktualität des Themas belegen die positiven Erfahrungen mit Friedensrichtern im Ausland und die Notwendigkeit, das Gerichtssystem der Ukraine zu reformieren durch Entlastung, Verbesserung der Qualität der Rechtsprechung und der umfassenden Verwirklichung des Grundsatzes der Unabhängigkeit der Justiz.

Das Ziel dieses Beitrags ist die Darstellung der grundlegenden theoretischen Grundlagen des Instituts des Friedensrichters, seine Einbindung in die Garantien der richterlichen Unabhängigkeit, wozu das rechtliche Umfeld und die möglichen Zuständigkeiten des Friedensrichters im Gerichtssystem der Ukraine ausgebreitet werden.

*Мирова юстиція як шлях оптимізації ефективності судової системи України***Автенська Ольга Ігорівна**

аспірантка кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Україна

Постановка проблеми

Динамічні зміни у законодавстві, що регулює організацію та здійснення правосуддя в Україні, спричиняють нові дискусії стосовно нових перспективних форм розгляду спорів. Констатуючи лише високу недовіру суспільства до судової системи та її залежність від впливу інших гілок влади, можна запропонувати запровадження мирового судочинства в Україні як складову частину судової гілки влади.

Актуальність теми дослідження підтверджується успішністю досвіду діяльності мирових судів за кордоном та необхідністю реформувати судову систему України задля її розвантаження, покращення якості правосуддя та реалізації в повній мірі принципу незалежності суддів.

Стан дослідження

Переважає більшість вітчизняних наукових праць зачіпає дану тематику описово. На нашу думку, порівняльно-правові дослідження мають бути сконцентровані не лише на детальному огляді зарубіжного законодавства та практики, а й актуальності, необхідності та наявності відповідних соціально-економічних передумов для запровадження мирового судочинства у зарубіжних країнах з одного боку та в Україні з іншого. Втім, серед дослідників у галузі права та історії права, які звертали увагу на дану тематику, можна відзначити С. Ф. Афанасьєва, Л. О. Зайцева, С. В. Каширського, С. В. Лонську, В. М. Кампо, В. В. Крижанівського, С. В. Прилуцького, В. П. Самохвалова, В. А. Чеховича тощо.

Внесок у дослідження принципу незалежності суддів, на який звернуто увагу у цій роботі, зробили О. Б. Абросімова, В. П. Божьєв, В. Ф. Бойко, О. Д. Бойков, В. О. Гринюк, К. Ф. Гуценко, Т. М. Добровольська, В. І. Кононенко, О. М. Ларін, О. Р. Михайленко, І. Л. Петрухін, Ю. І. Стецовський тощо.

Метою даної статті є висвітлення базових теоретичних засад інституту мирових суддів, його співставлення із гарантіями незалежності суддів задля визначення правової природи та спрямованості мирового судочинства на оптимізацію ефективності судової системи України.

Викладення матеріалу

Передусім для визначення сутності інституту мирового судочинства потрібно віднайти його генезу та визначення як терміну. Термін «мировий» є похідним від поняття «мир» у значенні «порядок, спокій» (англ. peace, франц. paix). Саме з метою встановлення миру між сторонами у спорі та залагодження конфліктів і були первісно створені мирові суди та їх аналоги.¹

Слід зазначити, що для позначення аналізованого явища використовується декілька понять – інститут мирових суддів, мирова юстиція, мировий суд – причому як синоніми, хоча вони і наділені різними змістовними відтінками.² Мирова юстиція охоплює сукупність мирових судів, діяльності із здійснення мировими

суддями своїх функцій, а також органів, що здійснюють організаційне забезпечення діяльності мирових суддів (або мирових судових відомств), та їх діяльність. В свою чергу, інститутом мирових суддів є система норм, що встановлює статус мирових суддів, їх місце у судовій системі, їх компетенцію, порядок призначення (обрання), порядок наділення повноваженнями та інші організаційні питання щодо діяльності мирових суддів.³

Варто зазначити, що існують значні розрізненості у регулюванні, діяльності та розумінні сутності мирової юстиції у зарубіжних державах. Водночас спільні риси функціонування мирових судів можна виокремити, а саме:

- територіальний характер – мирові судді призначаються в чітко визначеному окрузі/муніципалітеті/місті (як правило, за місцем проживання), їхня юрисдикція поширюється лише на цю територію;

- участь місцевого населення або органів місцевого самоврядування в призначенні/обранні мирових суддів;

- обмеженість компетенції мирових судів – розгляд незначних цивільних справ або тих, що визначені законодавством як підсудні мировим судам, а також кримінальних справ про правопорушення невеликого ступеня тяжкості (такими

¹ Лонская С. В. Мировая юстиция в России: Монография. – Калининград, 2000. – 215 с

² Абушов Р. И. Генезис института мировых судей в России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2009. – 28 с.

³ Гарифуллина А. Р. О правовом институте мировых судей // Вестник экономики, права и социологии. – 2013. – № 4. – с.116-120

правопорушеннями могли б стати проступки, які чинним законодавством, на жаль, ще не визначені);

- необов'язковість, як правило, наявності у мирового судді фахової юридичної освіти, проте встановлюються певні вимоги до кандидата: авторитет, розумність, здоровий глузд, здатність діяти справедливо, загальна освіченість, повага населення до нього, відсутність судимості тощо.⁴

Враховуючи все вище наведене, інститут мирових суддів є досить поширеним та успішно функціонує складовою судової гілки влади (в таких країнах, як Великобританія, Канада та інших). Однак, питання полягає в тому, чи може його запровадження посилити позиції незалежності суддів та оптимізувати ефективність судової влади України.

Передусім слід звернутись до сутності принципу незалежності суддів, особливостей його втілення у законодавстві та практичної реалізації. У науці висловлено чимало пропозицій щодо розуміння терміну «незалежності суддів». Уніфікуючи погляди декількох дослідників, найбільш цілісним є підхід, за яким об'єднуються змістовний

(внутрішній) та інституційний (зовнішній) аспект цього поняття.⁵ Інституційна незалежність суддів як посадових осіб передбачає систему політичних, соціально-економічних, ідеологічних, правових умов та застережень, що забезпечують функціонування судової системи від стороннього впливу з боку посадових осіб, органів влади, їх повноважень, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб. Зі змістовної точки зору незалежність суддів полягає у можливості самостійного, неупередженого і справедливого розв'язання конфлікту за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання.⁶

Слід наголосити на тому, що незалежність суддів не є абсолютною, вона обмежується законом, за яким судова влада реалізує свої повноваження.⁷ Не варто забувати і про те, що незалежність судді передбачає незалежність як від

⁵ Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.

⁶ Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов, ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – с.98-110.

⁷ Курило О. М. Гарантії незалежності суддів у кримінальному процесі України // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов, ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – с.72-79

⁴ Блажкевич А. Перспективи впровадження інституту мирових суддів в Україні в контексті зарубіжного досвіду // Громадська думка про правотворення. – 2012. – №12. – с.3-54

зовнішнього (від факторів, що знаходяться за межами судової системи), так і внутрішнього (від факторів усередині самої судової системи) впливу на процес прийняття суддею рішення по справі.⁸

Як з теоретичної, так і з законодавчої точки зору, незалежність суддів є належно врегульованою, але, на нашу думку, потребує додаткового забезпечення через систему мирової юстиції, що, в свою чергу, посилить ефективність судової системи України. До того ж, на практиці спостерігається тенденція, а саме, – значна залежність суддів від волі виконавчої та законодавчої влади.

Ми вже звертали увагу на інституційний аспект розуміння незалежності суддів. У п.17 згаданих попередньо Рекомендацій CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи щодо суддів вказано, що, коментуючи рішення суддів, виконавча та законодавча влада мають уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї; їм також варто уникати дій, що можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, за винятком випадків, коли вони мають намір їх оскаржити.

⁸ Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів / Н. М. Шульгач // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2011. – Вип. 6. – с. 227-230

Правові реалії щодо ставлення до судової системи у державницьких колах вступають у суперечність із наведеним положенням. Наприклад, твердження про необхідність ліквідації господарських судів попереднього прем'єр-міністра з фінансових мотивів⁹ саме по собі нівелює ставлення суспільства до господарських судів, не кажучи вже про висловлення тих чи інших народних депутатів, що систематично проголошують судову систему неефективною та наскрізь корумпованою. Звісно, наявність проблем у реалізації судової влади є очевидною, однак постійний політичний тиск з боку виконавчої та законодавчої влади серед іншого віддаляє суддівство від суспільства. Останнє зумовлене і недоліками діяльності суддів, втім, за соціологічними дослідженнями, ставлення тих осіб, що брали участь у судовому розгляді, до судів є на порядок кращим, порівняно із громадянами, які ніколи із цим не стикались.¹⁰

Отже, складається ситуація, за якою ефективність судової системи України та незалежність суддів підірвана через

⁹ Яценюк запропонував ліквідувати господарські суди // [Lb.ua](http://lb.ua). Вибране для всіх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2014/10/13/282389_yatsenyuk_predlozhit_likvidirovat.html

¹⁰ Бориславська О. Незалежність судової влади як умова існування конституціоналізму // *Национальный юридический журнал: теория и практика*. – грудень 2015. – с.57-61

низький авторитет судової системи в народі, що дає карт-бланш представникам інших гілок влади у спричиненні тиску на здійснення правосуддя та організацію судової системи. Тому доречним було б запровадження мирової юстиції в Україні, що, в свою чергу, зблизить народ з системою правосуддя, збільшить довіру до судової гілки влади, додасть ефективності системі правосуддя України, оскільки, однією з ключових ознак мирових судів є участь місцевого населення у їх формуванні. Деякі дослідники зокрема вважають, що відсутність відповідальності суддів перед територіальними громадами є однією з головних причин неефективності діючих місцевих судів.¹¹ Розширення участі народу у формуванні судової системи та здійсненні правосуддя спричинить зростання довіри з боку населення до суддів, оскільки громадяни відчуватимуть свій зв'язок, власний внесок у розбудову системи правосуддя, а, відповідно, й відповідальність за її дієвість та оптимізацію ефективності судової системи України.

Втім, вказана ідея може бути безперешкодно реалізована лише в теорії. Потрібно взяти до уваги декілька проблемних моментів. По-перше, різноманітність форм, типів та підходів до

¹¹ Гриневецький С. Парадокси місцевого самоврядування / Дзеркало тижня № 38 (617) 7 жовтня 2006. – с. 4

мирової юстиції, які можуть бути запроваджені в Україні. По-друге, законодавчі перепони у реалізації найбільш перспективних зі згаданих форм. Розглянемо ці питання детальніше.

Мирові суди можна поділити на три типи залежно від їх місця в державі. Перша модель передбачає автономність та незалежність мирових судів від держави та територіальної громади, що вирішують спори шляхом примирення та медіації.¹² Запровадження такої моделі видається нам сумнівною: вона не потребує атрибуту мирової юстиції, процедури примирення та медіації успішно застосовуються і поза цією моделлю.

Друга модель мирового суду є державницькою, за якою мирові суди мають бути у складі системи державних судів, що реалізовано у Російській Федерації.¹³ В українській науковій літературі не відображено критичні зауваження російських теоретиків і практиків, що безпосередньо спостерігають чи беруть участь у функціонуванні мирових судів у Російській Федерації. Через відсутність чіткого регулювання фінансово-

¹² Кампо В. М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. – К.: [Ін-т громадян. Сусп.-ва: ТОВ «ІКЦ Леста»], 2007. – 40 с.

¹³ Кампо В. М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. – К.: [Ін-т громадян. Сусп.-ва: ТОВ «ІКЦ Леста»], 2007. – 40 с.

організаційного забезпечення мирових судів (незрозуміло, хто зобов'язаний це робити – федеральна влада чи влада суб'єктів федерації) останні функціонують нерівномірно, значно відрізняючись один від одного за ефективністю.¹⁴ Більше того, у Російській Федерації мирові суди сприймаються суспільством, скоріше, як суди нижчої ланки федеральної судової системи, а не суди суб'єкта федерації, і їх хитке становище не забезпечує у повній мірі можливість реалізації поставлених перед ними завдань.¹⁵ Тому в російській правовій спільноті поширеною є думка про відмову від мирових судів із перетворенням їх у суди першої інстанції федеральної судової системи РФ.

Стосовно можливості та доцільності запровадження подібної моделі в Україні, зазначимо, що відсутність значних бюджетних накопичень у місцевих бюджетах спричинить ситуацію, аналогічну тій, що склалась у Російській Федерації. Втім, не можна не відзначити перевагу, притаманну цій моделі порівняно із наступною, – мирові суди є складовою державної системи судів, хоч і зі специфічним порядком формування

суддівського складу, що вирішує проблему виключності судів як органів, що уповноважені здійснювати правосуддя.

Третя модель є громадською, за якою мировий суд є елементом місцевого самоврядування, однак при цьому мирові судді мають обиратись з місцевого населення та вирішувати спори не лише на підставі закону, а й на засадах моралі та народної справедливості, з метою примирення сторін.¹⁶ На нашу думку, таку модель також важко назвати ефективною, оскільки вона являє собою аналог третейського суду зі спеціальним порядком формування. Крім того, не слід забувати про фінансово-організаційне забезпечення такої форми вирішення спору, яке знову ж таки може стати непосильним тягарем для місцевого бюджету. Загалом, ця модель може повторити «сумну» долю юридичної конструкції, передбаченої главою 25 Земельного кодексу України про вирішення деяких земельних спорів органами місцевого самоврядування, що частіше за все зробити не вдається через відсутність законодавчого регулювання, а також неможливість звернення рішення

¹⁴ Телегина В. А. Тенденции развития мировой юстиции в России: вопросы теории и практики // Ленинградский юридический журнал. – № 4 (38). – 2014. – с.249-258

¹⁵ Павликов С. Г. Системы судов субъектов федеративного государства. – М.: Юркомпани, 2012. – 365 с.

¹⁶ Кампо В. М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. – К.: [Ін-т громадян. Сусп.-ва: ТОВ «ІКЦ Леста»], 2007. – 40 с.

земельної комісії до виконання, і врешті-решт спір опиняється на розгляді суду.¹⁷

Зрештою, ми вважаємо за потрібне запровадження моделі, найбільш схожої до останньої, із деякими суттєвими корективами. На нашу думку, мировий суд має формуватися в межах системи органів місцевого самоврядування. Причому сформований він має бути відповідно до умов правової дійсності на місцях. Так, провідники судової реформи 1864 р. у Російській імперії запозичили із зарубіжних доробків лише деякі загальні принципи судової організації, а система виборів мирових суддів, їх фінансування, вимоги до них, компетенція визначались безпосередньо з урахуванням вимог часу та поточної соціально-правової ситуації¹⁸. Причому, знову ж таки за аналогією із даною реформою, відправною тезою у законопроектній роботі має бути судження, що якість здійснення правосуддя залежить більше від гідності суддів, ніж від досконалості законів. Тому одним з головних завдань законодавства був пошук способів залучення до служби у судовому відомстві і утриманні у цій галузі осіб, гідних носити високе звання мирових суддів. Більше того, реформа

здійснювалась з урахуванням місцевих особливостей окремих губерній¹⁹, отже, враховуючи, що така реформа є місцевою, в Україні варто було б прораховувати вплив тих чи інших тонкощів ментальності, соціального, економічного стану у регіонах при впровадженні інституту мирової юстиції. Останньою і, напевно, найголовнішою засадою такої реформи має стати воля громад, спрямована на створення та функціонування мирових судів, оскільки саме громади виступають у даному випадку гарантом незалежності мирових суддів, обираючи їх, та, довіряючи їм вирішення спорів між громадянами.

Висновки

Отже, враховуючи вище сказане, слід визнати, що запровадження мирового судочинства може суттєво посприяти відновленню авторитету судової системи нашої держави та, відповідно, оптимізувати ефективність судової гілки у системі державної влади України. Незважаючи на складність запропонованого, створення мирових судів в Україні може мати довготривалий ефект не лише у галузі правосуддя, а й загалом у

¹⁷ Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підручник. – 3-тє видання, допов. і перероб. – К.: Алерта, 2013. – 403 с.

¹⁸ Горская Н. И. Земское собрание и мировой суд // Вопросы истории, – № 7. – Июль 2009. с. 76-85

¹⁹ Серета О. В. Критерії добору суддівського корпусу в Російській імперії: ідеали та реалії (до 150-річчя судової реформи 1864 р.) / О. В. Серета // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. – 2014. – Вип.24. – с.138-146

соціальному вимірі за умови врахування усіх територіальних та ментальних особливостей того чи іншого регіону в Україні.

